

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ

Педагогикалық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

ВЕСТНИК ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА

Педагогическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-2661

№ 4 (2025)

Павлодар

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Педагогическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ03VPY00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

<https://doi.org10.48081/UWEH8749>

Бас редакторы – главный редактор

Тулекова Г. М.

доктор PhD, профессор

Заместитель главного редактора

Жуматаева Е., *д.п.н., профессор*

Ответственный секретарь

Попандопуло А. С., *доктор PhD, профессор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Мағауова А. С.,

д.п.н., профессор

Бекмағамбетова Р. К.,

д.п.н., профессор

Самекин А. С.,

доктор PhD, ассоц. профессор

Син Куэн Фунг Кеннет,

д.п.н., профессор (Китай)

Желвис Римантас,

д.п.н., к.псих.н., профессор (Литва)

Авагян А. В.,

д.п.н., ассоц. профессор (Армения)

Томас Чех,

д.п.н., доцент п.н. (Чешская Республика)

Шокубаева З. Ж.,

технический редактор

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

FTAMP 11.28.00

<https://doi.org/10.48081/WSBO1222>***Ж. Б. Асетеова¹, С. К. Абильдина², О. М. Коломиец³**^{1,2}Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды зерттеу университеті, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.;³Педагогтың кәсіби дамуының халықаралық институты, Ресей Федерациясы, Москва қ.¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6566-011X>²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8324-8444>³ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3212-9792>*e-mail: akniet_22@mail.ru

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ РУХАНИ МӘДЕНИЕТІНІҢ АКСИОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Бұл мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетінің аксиологиялық негіздері Қазақстанның көпмәдениетті білім беру ортасы контекстінде қарастырылады. Зерттеудің мақсаты – болашақ мұғалімдердің рухани мәдениетінің құндылық негіздерін анықтау және олардың оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауында және мәдени және әлеуметтік қатысуында қалай көрінетінін бағалау. Зерттеудің эмпирикалық бөлігі Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті мен Қазақ ұлттық әйелдер педагогикалық университетінің педагогикалық мамандықтары бойынша оқитын 200 екінші-төртінші курс студенттерінің сауалнамасына негізделген. Талдау негізгі құндылық бағдарларына (гуманизм, төзімділік, мәдени сезімталдық, патриотизм, жауапкершілік және инновация), мәдени әртүрлілікке деген көзқарастарға, мәдени және ерікті бастамаларға қатысуға және әлеуметтік жауапкершілік деңгейіне бағытталған. Алынған деректер жауапкершілік пен инновацияның көрсеткіштері жеткіліксіз көрсетілген гуманистік және толерантты көзқарастардың басым екенін көрсетеді, сондай-ақ құндылық бағдарлары, мәдени және әлеуметтік қатысу және әлеуметтік жауапкершілікті өзін-өзі бағалау арасындағы байланысты көрсетеді. Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетінің аксиологиялық өзегінің құрылымы туралы

қорытындылар тұжырымдалған және қазіргі заманғы білім беру қиындықтарын ескере отырып, құндылыққа бағытталған тәсілге негізделген педагогикалық оқыту бағдарламаларын жетілдіру бағыттары көрсетілген.

Кілтті сөздер: рухани мәдениет, аксиологиялық негіздері, құндылық бағдарлары, бастауыш сынып мұғалімдері, көпмәдениетті білім беру.

Кіріспе

Рухани мәдениет оқу-тәрбие үдерісінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің жеке тұлғасы мен дүниетанымын қалыптастыруда жетекші рөл атқарады. Құндылықтар мен нормалардың өзгеруі жағдайында аксиологиялық принциптерді білу өзекті. Аксиология, құндылықтар туралы ғылым, моральдық және рухани нұсқаулардың білім алушылардың дамуына әсерін түсінуге көмектеседі.

Соған қарамастан, отандық және шетелдік еңбектерде бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениеті көбіне жалпы педагогикалық құндылықтар аясында ғана қарастырылып, оның нақтыланған аксиологиялық негіздері, әсіресе Қазақстанның көпмәдениетті білім беру кеңістігі тұрғысынан, жеткілікті түрде жүйеленбеген. Болашақ мұғалімдердің гуманизмге, мәдени және әлеуметтік жауапкершілікке сүйенетін құндылықтық өзегін анықтау, сондай-ақ оны кәсіби тұлғаның қалыптасу үрдісімен байланыстыра көрсету қажеттілігі осы зерттеудің проблемалық аймағын белгілейді.

Болашақ мұғалімдер аксиологиялық негіздерді терең түсінуі қажет, бұл студенттермен сыйластық және білімге деген сүйіспеншілікке негізделген қарым-қатынасты тиімдірек құруға мүмкіндік береді. Мұғалімнің рухани мәдениеті дәстүрлі және заманауи құндылықтардың, гуманистік идеялардың, көпмәдениеттілік пен демократиялық тәрбиенің принциптерінің әсерінен қалыптасады. Бұл аспектілер мұғалімдерді тәрбиелеп, студенттердің адамгершілік ұстанымдарын, сыни тұрғыдан ойлауын және өзін-өзі анықтауын дамытуға негіз қалайды.

Бұл мақала болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетін анықтайтын аксиологиялық негіздерін терең зерттеуге бағытталған. Ол рухани-адамгершілік құндылықтарды оқу-тәрбие үдерісіне кіріктіру мұғалімнің кәсіби дамуына ықпал етіп қана қоймай, мектеп оқушыларының дамуы үшін қолайлы тәрбие атмосферасын қалай жасайтынын көрсетеді. Мұғалімнің жеке және кәсіби құндылықтарын қазіргі қоғамның қажеттіліктеріне қалай өзгертуге және бейімдеуге болатынына маңызды назар аударылады.

Мақаланың түйінді ұстанымы – болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениеті кәсіби тұлғаның қосалқы сипаттамасы емес, олардың құндылықтық өзегін айқындайтын аксиологиялық негіздер (гуманизм, төзімділік, мәдени сезімталдық, әлеуметтік жауапкершілік, патриотизм, инновацияға ашықтық) арқылы қалыптасатын біртұтас жүйе ретінде қарастырылуы тиіс екенін негіздеу. Осы қырымен алғанда, болашақ мұғалімдердің құндылықтық бағдарлары мен әлеуметтік-мәдени белсенділігін эмпирикалық тұрғыдан зерделеу педагогикалық дайындықтың мазмұнын қайта ой елегінен өткізуді қажет ететінін көрсету міндеті қойылады.

Сонымен рухани мәдениеттің аксиологиялық негіздерін терең түсіну жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеуге тұтас көзқарасты қамтамасыз ететін педагогикалық іс-әрекеттегі жаңа шындықтың негізіне айналады. Мақаланың мақсаты – оқырмандарға қазіргі білім беру ортасындағы рухани мәдениет пен аксиологияның мәні туралы ойлауға мүмкіндік беру, болашақ мұғалімнің тек білім тасымалдаушысы ғана емес, сонымен қатар шәкірттеріне маңызды адамгершілік тәлімгер ретіндегі рөлін түсіндіру.

Зерттеудің ғылыми жаңашылдығы бірнеше қырынан байқалады. Біріншіден, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениеті аксиологиялық ракурста нақтыланып, оның құндылықтық өзегі ретінде гуманизм, толеранттылық, мәдени әралуандылықты құрметтеу, әлеуметтік жауапкершілік, патриотизм және инновацияға ашықтық айқындалады. Екіншіден, осы аксиологиялық негіздер эмпириялық деңгейде операцияланданып, болашақ мұғалімдердің құндылық бағдарлары, мәдени әрі қоғамдық белсенділігі мен әлеуметтік жауапкершілігі арасындағы өзара байланыстар көрсетіледі. Үшіншіден, алынған деректер болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетін дамытуға бағытталған білім беру бағдарламаларын жетілдірудің нақты бағыттарын айқындауға мүмкіндік береді.

Материалдар мен тәсілдер

Зерттеу барысында біршама әдістер қолданылды. Болашақ мұғалімдердің рухани мәдениетін қалыптастырудағы аксиологиялық негіздердің маңызын түсінуге қажетті әдебиеттерге шолу. Зерттеу сонымен қатар Қазақстанның жоғары оқу орындары студенттерінің рухани мәдениетке қатысты құндылықтары мен идеяларын анықтауға арналған сауалнаманы қамтиды. Бұл деректерді жинау құралы ретінде сауалнамада пайдаланатын сандық әдіс. Мониторинг сонымен қатар әлеуметтік жауапкершілік пен рухани мәдениет деңгейін бағалау үшін волонтерлік жобалар мен мәдени іс-шаралардағы студенттердің белсенділігін практикалық зерттеу болып табылады. Бұл

әдістер Қазақстандағы болашақ мұғалімдердің рухани мәдениетінің аксиологиялық негіздерін жан-жақты зерделеуге мүмкіндік береді.

Нәтижелер мен талқылаулар

Зерттеу нәтижелері гуманизм, төзімділік, мәдени әртүрлілікті құрметтеу, жауапкершілік және инновацияға баса назар аудару болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетінің негізгі аксиологиялық негіздері болып табылатынын көрсетеді. Бұл құндылықтарға негізделген қағидаттар олардың кәсіби жеке басын қалыптастырады және болашақ мұғалімдік мансабының ерекшеліктерін негізінен анықтайды.

Соңғы онжылдықтарда білім берудің аксиологиялық қырлары түрлі деңгейде қарастырылғанымен, бастауыш сынып мұғалімдерінің кәсіби болмысы мен рухани мәдениетін айқындайтын нақты құндылықтық негіздер, әсіресе Қазақстанның көпмәдениетті білім беру кеңістігі шеңберінде, әлі де жеткілікті эмпирикалық зерттелмеген. Рухани мәдениет оқу-тәрбие үдерісінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде терең зерделуді және педагогикалық тәжірибеге кіріктіруді талап етеді.

Рухани мәдениет адамды және оның қоршаған әлемге қатынасын қалыптастыратын құндылықтарды, нормалар мен идеалдарды қамтиды. С. Е. Нұрмұратов, А. Сағиқызы сынды қазақ зерттеушілерінің еңбектерінде осы құндылықтарды бала бойына жеткізе алатын педагогтың үйлесімді тұлға болып қалыптасуында рухани мәдениеттің маңыздылығы атап көрсетілген [1, 31-б.].

Аксиология құндылықтар туралы ғылым ретінде оқу-тәрбие үдерісінде басты рөл атқарады. В. А. Сластенин және т.б. сияқты ресейлік авторлардың зерттеулері мұғалімдердің құндылық бағдарлары олардың кәсіби іс-әрекетіне және білім алушылармен қарым-қатынасына әсер ететініне назар аударады [2, 25–27-бб.]. Олар болашақ мұғалімдерде аксиологиялық негіздердің қалыптасуы жағымды білім беру ортасын құруға ықпал ететінін алға тартады.

Бастауыш сынып мұғалімдерін даярлаудағы рухани мәдениеттің маңыздылығы шетел авторларының еңбектерінде де айтылады. Мысалы, АҚШ пен Ұлыбританияда жүргізілген зерттеулер рухани-адамгершілік құндылықтары жоғары мұғалімдердің оқыту мен оқуда тиімдірек екенін көрсетеді [3, 6-б.]. Бұл жоғары оқу орындарының педагогикалық бағыттағы оқу бағдарламаларына аксиологиялық негіздерді енгізу қажеттілігін айғақтайды.

Әдебиеттерде рухани мәдениеттің аксиологиялық негіздері әртүрлі ғылыми көзқарастар мен тұжырымдамалар призмасы арқылы анықталады, олар 1-кестеде толығырақ қарастырылады.

1-кесте – Рухани мәдениеттің аксиологиялық негіздеріне әртүрлі авторлардың көзқарастары мен тұжырымдамалары.

Автор	Зерттеу бағыты
К.М. Кожогелдиева А.С. Кожогелдиев	мәдени дәстүрлердің болашақ мұғалімдердің аксиологиялық көзқарастарына қалай әсер ететінін түсіндіретін тұжырымдамалық модельді ұсынады. Ол рухани құндылықтарды тәрбиелеуді оқу орындарынан бастау керектігін айтады [4, 173–176-бб.].
Г.Ш. Уразбаева, У.Ж. Сакаюва	Қазақстандық білім беру контекстіндегі рухани-адамгершілік құндылықтардың рөлін зерттейді. Автор аксиологиялық негіздерді оқыту тәжірибесіне кіріктіру мұғалімнің біліктілігін арттырудың негізгі элементі деп есептейді. [5]
А.Н. Ярышева, И.В. Арякина	педагогтардың кәсіби тұлғасын қалыптастыруға рухани мәдениеттің әсерін зерттейді. Ол білім беру процесіне енгізілген құндылықтар тұрақты кәсіби ұстанымды қалыптастырудың негізі екенін атап өтеді [6].
Л.П. Илларионова	мұғалімдерді дайындауда рухани мәдениеттің маңыздылығын атап көрсетеді. Ол болашақ мұғалімдердің балаларға бере алатын құндылықтарын білу қажеттігін көрсетеді [7, 176–180-бб.].
С.И. Маслов, Т.А. Маслова	аксиологиялық негіздер мен оқыту мен тәрбиелеу тәжірибесі арасындағы байланыстарды талдайды. Ол мамандандырылған аксиологиялық курстарды қосу мұғалімдердің рухани дайындығын қалай арттыруға болатынын талқылайды [8].
Т.Г. Пусакова	жоғары рухани құндылықтарға негізделген қоғамды қалыптастыру қажеттілігіне назар аударады. Бұл, оның ойынша, болашақ мұғалімдердің кәсіби өсуіне жағдай жасайды [9, 306.].
P. Freire	мұғалімнің құндылыққа бағдарлануы және оның рухани дамуы жолында жұмыс істеуі керектігіне тоқталып, тұлғалық және әлеуметтік жауапкершілік мәселелерін қарастырады [10].
J. Dewey	тәжірибе құндылықтарды қалай қалыптастыратынын көрсетеді және мұғалімдердің рухани мәдениеті оқушылармен өзара әрекеттесу арқылы қалыптасатынын дәлелдейді, бұл күшті аксиологиялық контекст жасайды [11].
H. Gardner	мәдени-адамгершілік тәрбие мәселелерін көтере отырып, рухани мәдениетті дамытуда ұстаздар өз рөлін білуі тиіс екендігін алға тартады [12].
M. Nussbaum	болашақ мұғалімдер үшін маңызды болып табылатын білім берудегі гуманистік құндылықтар мен рухани мәдениетті дамытудың маңыздылығын талқылайды [13].
A. Segev	болашақ мұғалімдер үшін маңызды гуманистік құндылықтар мен рухани мәдениетті білім беруде дамытудың маңыздылығын қарастырады [14, 2–5-бб.].

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетінің аксиологиялық негіздерін талдай отырып, кең ауқымды көзқарастар мен тәсілдерді көруге болады. Қазақстандық және шетелдік авторлардың зерттеулерінде рухани құндылықтарды оқу-тәрбие үдерісіне енгізудің

маңыздылығы ерекше атап өтіледі, бұл білікті маман ғана емес, рухани дамыған тұлға қалыптастырудың кепілі болып табылады.

Аксиологиялық негіздердің маңыздылығына қарамастан, Қазақстанда және басқа елдерде оларды оқу үдерісіне енгізуге байланысты бірқатар мәселелер бар. Е. Н. Дауенов атап өткендей, көптеген оқу орындары болашақ мұғалімдердің рухани мәдениетін қалыптастыруға тиісті көңіл бөлмейді, бұл білім сапасына кері әсерін тигізуі мүмкін [15, 105-6.]. Осыған байланысты аксиологиялық аспектілерді оқыту тәжірибесіне кіріктіруге бағытталған жаңа тәсілдер мен әдістерді әзірлеу қажет.

Бұл зерттеу болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетін балаларға, кәсіби қызметіне және қоғамға деген көзқарастарын, сондай-ақ осы құндылықтарды өздерінің оқыту тәжірибесінде енгізуге дайындығын қалыптастыратын тұрақты мағыналар, құндылықтар мен көзқарастар жиынтығы ретінде қарастырады. Л. П. Илларионова, Т. Г. Русакова, С. И. Маслов және Т. А. Маслованың еңбектеріне сүйене отырып, рухани мәдениет мұғалімнің білім беру процесінде моральдық таңдау, ойлану қабілеті және жауапкершілікті қамтамасыз ететін ішкі құндылыққа негізделген әлеуеті ретінде түсініледі.

Болашақ мұғалімнің рухани мәдениетінің аксиологиялық негіздері оның құндылық бағдарларының негізі ретінде түсіндіріледі, оның ішінде гуманизм, төзімділік, мәдени әртүрлілікті құрметтеу, әлеуметтік жауапкершілік, патриотизм және инновацияға ашықтық бар. Бұл құндылықтар бірге алғанда кәсіби дамудың бағытын, оқушылармен өзара әрекеттесу сипатын және білім беру қоғамдастығының мәдени және әлеуметтік өміріне қатысу дәрежесін анықтайды.

Зерттеудің эмпирикалық бөлігінде анықталған аксиологиялық негіздері сауалнама сұрақтарының блоктары түрінде ұсынылды: гуманизм, төзімділік, патриотизм, жауапкершілік және инновацияға ашықтық негізгі құндылықтар ретінде (1-сурет); мәдени әртүрлілікке көзқарас және мұғалімдердің мәдениетаралық құзыреттілігінің маңыздылығы (2-сурет); мәдени және әлеуметтік өмірге қатысу рухани және адамгершілік белсенділіктің көрсеткіші ретінде (3-сурет); әлеуметтік жауапкершілік дәрежесін өзін-өзі бағалау (4-сурет). Осылайша, болашақ мұғалімдердің рухани мәдениетінің теориялық тұрғыдан белгіленген аксиологиялық негіздері оқушылардың құндылықтық көзқарастарында, қатысу тәжірибелерінде және әлеуметтік белсенділігінде эмпирикалық көрініс табады.

Аталмыш зерттеу Қазақстанның жоғары оқу орындарының студенттері арасында рухани мәдениет туралы аксиологиялық нұсқаулар мен идеяларды анықтау мақсатында жүргізілді. Сауалнама Қазақстанның жоғары оқу

орындарының (Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті) 2-4 курс студенттерінің 200-і арасында құндылықтар жүйесі мен рухани мәдениет туралы түсініктерін анықтау мақсатында жүргізілді. Алынған жауаптар 1-4 суреттерде анық көрсетілген.

1-сурет – Болашақ мұғалімдердің құндылықтары туралы сұраққа жауаптарды бөлу

1-сурет жиналған мәліметтерге сәйкес болашақ мұғалімдер үшін қандай құндылықтар маңызды екенін көрсететін диаграмма. Бұл студенттер арасында қандай аксиологиялық көзқарастардың басым екенін нақты бағалауға мүмкіндік береді. Гуманизмнің жоғары пайызы, яғни 40% болашақ бастауыш сынып мұғалімдері әр баланың жеке басын құрметтеуге байланысты құндылықтарға мән беру керектігін көрсетеді. Ол әрбір оқушы өзін құнды және еститіндей сезінетін қолдаушы және қамқор білім беру ортасын құрудың маңыздылығын көрсетеді. Аксиологиялық негіздегі толеранттылықтың айтарлықтай үлесі (25 %) болашақ мұғалімдерде әртүрлілікті қабылдау және құрметтеу қабілетін дамыту қажеттілігін көрсетеді. Демек көп ұлтты және көп мәдениетті сыныптарда өте маңызды, мұнда мұғалімдер әртүрлі көзқарастармен және тәжірибелермен жұмыс істей білуі керек. Патриотизм (15 %), оның үлесі аз болса да балалардың өз еліне және мәдениетіне қатысты сезімін дамытуда маңызды рөл атқарады. Болашақ мұғалімдер азаматтық пен елге деген сүйіспеншілік құндылықтарын жеткізуге дайын болуы керек, бұл саналы азамат болып қалыптасуына ықпал етеді. Жауапкершілік пайызының төмендігі (10 %) болашақ мұғалімдерді даярлауда осы жағына баса мән беру қажеттігін көрсетеді. Білім алушыларды оқыту мен тәрбиелеуге жауапкершілік олардың кәсіби даярлығы үдерісінде қалыптасатын басты құндылықтардың біріне айналуы тиіс. Инновация (10 %) да шағын үлесті алады, бұл білім беру үдерісіне заманауи тәсілдер мен

технологияларды енгізу қажеттілігін көрсетеді. Болашақ мұғалімдер заман талабына сай өзгерістерге дайын болып, оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін қолдануы тиіс. Олай болса, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетінің аксиологиялық негіздері ретінде отансүйгіштік, адамгершілік, толеранттылық, жауапкершілік пен жаңашылдықтың да маңыздылығын естен шығармау керек. Бұл білім алушылардың жан-жақты дамуына ықпал ететін үйлесімді білім беру ортасын құруға мүмкіндік береді.

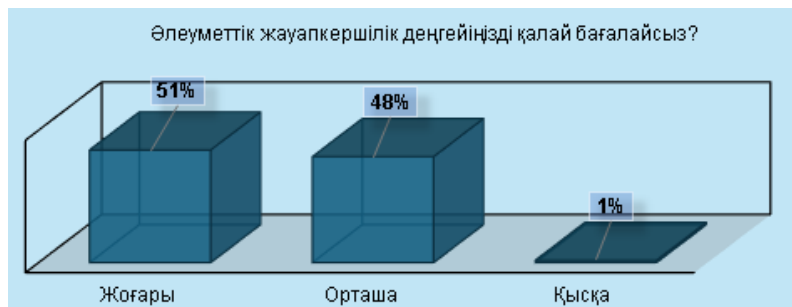
2-сурет – Мұғалімнің мәдени әртүрлілік туралы білімінің маңыздылығы туралы сұраққа жауаптарды бөлу

2-суретте қатысушылардың көпшілігі (96 %) мәдени әртүрлілік туралы білімді мұғалім үшін маңызды немесе өте маңызды деп санайтынын көрсететін диаграмма көрсетілген. Бұл білім беру ортасындағы мәдени құзыреттіліктің рөлін көрсетеді. Респонденттердің 15 %-ы бейтарап позицияны ұстанды, бұл барлық студенттердің бұл білімнің қажеттілігіне сенімді емес екенін көрсетуі мүмкін, мүмкін тәжірибенің жетіспеушілігінен немесе оның оқуға әсерін түсінуден. Респонденттердің тек 7 % ғана (3 % «маңызды емес» + 4 % «мүлдем маңызды емес») мәдени әртүрлілік туралы білім маңызды емес деп санайды. Бұл білім берудегі инклюзивтіліктің маңыздылығы туралы хабардарлықтың жоқтығын көрсетуі мүмкін. Мәдени әртүрлілік туралы хабардар болу бүгінгі педагогтар үшін инклюзивті және қолдаушы білім беру ортасын құруға көмектесетін негізгі аспект болып табылады, бұл өз кезегінде білім алушылардың оқу жетістіктері мен дамуына оң әсер етеді. Сондықтан, әртүрлі мәдени және этникалық топтардан шыққан студенттермен тиімді жұмыс істей алатындай мәдени әртүрлілік педагогтарын дайындауды және дамытуды жалғастыру маңызды.

3-сурет – Білім алушылардың мәдени іс-шараларға қатысуы

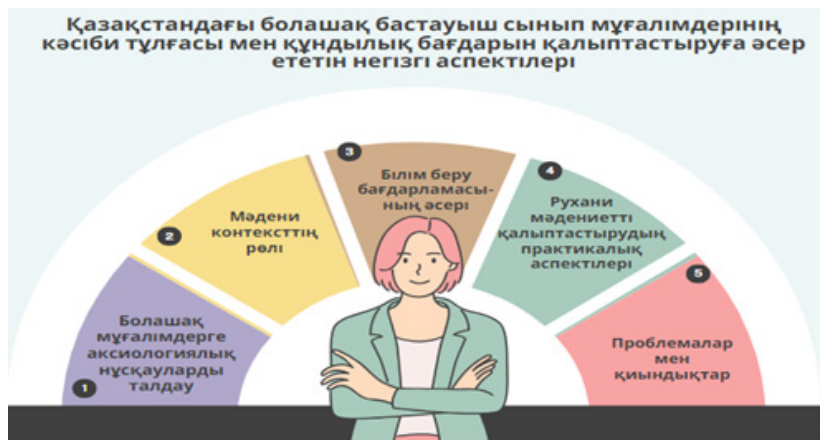
3-сурет респонденттердің 20 %-ы мәдени немесе қоғамдық іс-шараларға жүйелі түрде қатысатынын көрсетеді, бұл қоғамдастыққа белсенді қатысумен байланысты құндылықты көрсетеді және болашақ мұғалімдер мәдени кемелдену мен әлеуметтік жауапкершіліктің маңыздылығын түсінетінін көрсетуі мүмкін. Респонденттердің 35 % кейде іс-шараларға қатысады. Бұл көптеген болашақ мұғалімдердің мәдени өмірге қызығушылық танытатынын көрсетеді, алайда олардың қатысуы соншалықты белсенді болмауы мүмкін, бұл студенттерді мәдени іс-шараларға белсендіруге ынталандыру жұмыстарын жүргізуге мүмкіндік береді. Респонденттердің 25 %-ы іс-шараларға қатыспайтыны, бірақ қатысуға ниет білдіргендері әлеуметтік әділеттілік пен мәдени сәйкестікке қатысты құндылықтарды дамытуға көмектесетін мәдени жобаларға мұғалімдерді тарту үшін бағдарламалар мен бастамаларды әзірлеу қажеттігін көрсетеді. Респонденттердің 20% мәдени іс-шараларға қызығушылық танытпайтындығы, мәдени іс-шараларға жеткіліксіз баға беруі болашақ мамандардың рухани мәдениетін қалыптастыру мәселесіне алаңдаушылық тудырады. Жалпы алғанда, деректер мәдени іс-әрекет туралы пікірлердің алуан түрлілігіне қарамастан, болашақ бастауыш сынып мұғалімдері арасында рухани мәдениеттің аксиологиялық негіздерін дамытудың айтарлықтай мүмкіндіктері бар екендігін көрсетеді. Мәдени іс-шараларға қызығушылықты арттыру, мұғалімдердің тұлғалық және кәсіби дамуына ықпал ететін құндылықтарды қалыптастыру үшін жағдай жасау маңызды.

4-сурет – Білім алушылардың әлеуметтік жауапкершілік деңгейін бағалау

4-суретте көрсетілген сауалнама нәтижелері болашақ мұғалімдердің көпшілігі (51 %) қоғамдағы рөлінің маңыздылығын түсінетінін және әлеуметтік үдерістерге белсенді қатысуға ұмтылатынын көрсетеді. Бұл тәсіл өскелең ұрпақты тәрбиелеуде басты рөл атқаратын құндылықтарды қалыптастырады. Әлеуметтік жауапкершілік деңгейі жоғары мұғалімдер қатысу және басқаларға қамқорлық құндылықтарын жеткізе отырып, өз оқушыларының мінез-құлқын үлгі ете алады. Респонденттердің жартысына жуығы (48 %) әлеуметтік жауапкершіліктің қалыпты деңгейін көрсетеді. Бұл әлеуметтік мәселелерден хабардар болмауы немесе практикалық тәжірибенің болмауына байланысты болуы мүмкін. Білім беру мекемелерінде азаматтық және әлеуметтік жауапкершілік құндылықтарын қалыптастыруға баса мән беруі маңызды, бұл болашақ мұғалімдерге осы қасиеттерді тек өз бойында ғана емес, сонымен қатар шәкірттерінде де дамытуға көмектеседі. Білім алушылардың әлеуметтік жауапкершілігінің төмен деңгейі (1%) – бұл көрсеткіш білім беру жүйесінде немесе мұғалімнің қоғамдағы рөлін түсінуде белгілі бір мәселелердің бар екендігін көрсетуі мүмкін. Рухани мәдениет пен әлеуметтік жауапкершілікті дамытудың маңыздылығын ескере отырып, мұндай төмен деңгейдің себептеріне назар аударып, осы жағдайды өзгертуге көмектесетін тиісті бағдарламалар мен бастамаларды әзірлеу қажет. Осылайша, сауалнама нәтижесі болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің әлеуметтік жауапкершілік деңгейін арттыру бойынша одан әрі зерттеулер мен практикалық қадамдар қажеттілігін тудырады, бұл өз кезегінде қоғамдағы білім мен тәрбиенің жоғары сапасына ықпал етеді.

Қазақстандағы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетінің аксиологиялық негіздерін зерттеу барысында олардың кәсіби тұлғасын қалыптастыруға және 5-суретте көрсетілген құндылық бағдарларын дамытуға әсер ететін бірнеше негізгі аспектілер анықталды.

5-сурет – Болашақ мұғалімдердің кәсіби тұлғасын қалыптастырудың және құндылық бағдарларын тәрбиелеудің негізгі аспектілері

1 Болашақ мұғалімдерге аксиологиялық нұсқауларды талдау. Болашақ мұғалімдермен жүргізілген сауалнама нәтижелері негізгі құндылық бағдарлары: гуманизм, толеранттылық, мәдени әртүрлілікті құрметтеу және өзін-өзі дамытуға үнемі ұмтылу екенін көрсетті. Аталмыш құндылықтар рухани мәдениетті қалыптастырудың негізіне айналады, ол респонденттердің педагогикалық іс-әрекеттегі осы құндылықтардың маңыздылығын жоғары бағалауымен айғақталды.

2 Мәдени контексттің рөлі. Қазақстандық көпмәдениетті орта рухани мәдениетті қалыптастыру үшін бірегей жағдайлар жасайды. Болашақ мұғалімдер әртүрлі мәдени орталарды білу мен құрметтеу сыныпта сенім мен ынтымақтастық атмосферасын құруға көмектесетінін атап өтеді. Әсіресе, қазақ тілі мен мәдениетіне ерекше мән беру мектеп білім алушыларының бойында отансүйгіштік пен бірегейлікті тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады.

3 Білім беру бағдарламаларының тиімділігі. Білім беру бағдарламалары мен курстарын талдау болашақ мұғалімдерді даярлауда құндылық-бағдарлы тәсілдерді енгізу олардың тұлғалық және кәсіби өсуіне ықпал ететінін көрсетті. Мәдени-этикалық педагогика элементтерін қамтитын бағдарламалар студенттердің қоғамдағы рөлін терең сезінуіне және оқу іс-әрекетіне оң көзқарасын дамытуға көмектеседі.

4 Рухани мәдениетті қалыптастырудың практикалық аспектілері. Білім беру ұйымдарындағы білім алушылардың іс-әрекетін бақылау нәтижелері волонтерлік жобалар мен мәдени іс-шараларға қатысу олардың

әлеуметтік жауапкершілігі мен рухани мәдениетінің деңгейін айтарлықтай арттыратынын көрсетеді. Қоғамдық бастамаларға белсенді қатысатын болашақ мұғалімдер эмпатияның жоғары деңгейлерін және ынтымақтастыққа дайындығын көрсетеді.

5 Мәселелер мен қиындықтар. Зерттеу барысында бірқатар мәселелердің бар екендігі де анықталды. Кейбір студенттер құндылықтарды дамыту мәселелерінде мұғалімдер мен әкімшілік тарапынан қолдаудың жоқтығын білдіреді. Сондай-ақ оқу-тәрбие үдерісіне аксиологиялық аспектілерді тереңірек енгізу қажет, бұл білім беру мекемелерінен қосымша назар аударуды талап етеді.

Сонымен, зерттеу нәтижелері Қазақстандағы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетін қалыптастырудағы аксиологиялық негіздердің маңыздылығын атап көрсетеді. Еліміздің мәдени әралуандылығын және жан-жақты дамыған ұрпақ тәрбиелеуге қабілетті педагогтарды даярлау қажеттілігін ескере отырып, білім беру бағдарламалары мен практикалық іс-шараларға құндылықтық тәсілдерді енгізу жұмысын жалғастыру қажет.

Қорытынды

Зерттеу жұмысында Қазақстандағы болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетін қалыптастырудағы аксиологиялық тәсілдің маңыздылығы ерекше атап өтілді. Талдау нәтижесі көрсеткендей, рухани-адамгершілік құндылықтарды оқу-тәрбие үдерісіне кіріктіру мұғалімнің кәсіби дамуына ықпал етіп қана қоймай, сонымен қатар мектеп білім алушылары үшін қолайлы білім беру атмосферасын қалыптастырады. Болашақ мұғалімдердің кәсіби тұлғасын қалыптастыруға әсер ететін, оның ішінде рухани мәдениеттің негізі болуы тиіс гуманистік, толерантты және мәдени құндылықтардың негізгі аспектілері анықталды.

Зерттеу нәтижелері болашақ мұғалімдердің рухани мәдениетін қалыптастыруда аксиологиялық негіздерді дамытудың маңызды мүмкіндіктерін көрсетті, сонымен қатар білім беру бағдарламалары мен практикалық іс-шараларды құндылықтарға негіздеп жетілдіру қажеттігін анықтады. Зерттеуде анықталған мәселелер, мысалы, мұғалімдер мен әкімшілер тарапынан құндылықтарды дамытуға жеткіліксіз қолдау көрсету, қосымша назар аударуды және жаңа тәсілдерді әзірлеуді талап етеді.

Демек, қалыптасқан құндылық бағдарлары (гуманизм, төзімділік, мәдени сезімталдық, әлеуметтік жауапкершілік және т.б.) болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетінің аксиологиялық өзегін құрайды және көпмәдениетті қазақстандық қоғам жағдайында олардың кәсіби даму векторын анықтайды.

Зерттеу барысында болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рухани мәдениетін айқындайтын аксиологиялық өзек эмпирикалық деңгейде нақты сипатталды, оның құрамы ғана емес, сонымен бірге мәдени және әлеуметтік белсенділікпен, әлеуметтік жауапкершілік деңгейімен байланысы көрсетілді. Аталған қорытындылар педагогикалық білім беру бағдарламаларында құндылықтарға бағдарланған модульдер мен практикалық іс-шараларды мақсатты түрде құрастырудың қажеттілігін ғылыми тұрғыдан дәйектейді.

Қорытындылай келгенде, зерттеу нәтижелері жан-жақты үйлесімді дамыған ұрпақты тәрбиелеуге қабілетті педагог кадрларды даярлауда аксиологиялық негіздердің ерекше маңызды екенін көрсетті. Жасалған талдау болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің гуманизм, төзімділік, мәдени сезімталдық, әлеуметтік жауапкершілік секілді құндылықтық бағдарлары олардың рухани мәдениетінің аксиологиялық өзегін құрап, кәсіби тұлғасының қалыптасу бағытына ықпал ететінін айқындады. Осыған орай елдегі мәдени алуандықты ескере отырып, кәсіби даярлық мазмұнын құндылықтарға бағдарланған модульдермен байыту, студенттердің мәдени және әлеуметтік белсенділігін арттыру арқылы инклюзивті білім беру ортасын нығайтуға бағытталған білім беру бағдарламалары мен практикалық іс-шараларды нысаналы түрде жетілдіру қажеттілігі дәлелденді.

Список используемой литературы

1 **Нұрмұратов, С. Е., Сағиқызы, А.** Ұлттық рух мәселесі хақында // Халықаралық конференция материалдары. – Алматы, 2006. – 176.

2 **Сластенин, В. А. и др.** Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В. А. Сластенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2002 – 576 с.

3 **Chapman, E.** The Benefits and Practical Application Value of Spiritualism in Teacher's Life // Journal of Research in Vocational Education. – 2024. – № 6. – P. 5–7.

4 **Кожогелдиева, К. М., Кожогелдиев, А. С.** Культура как основа становления личности человека // Международный научный журнал «Инновационная наука». – 2017. – № 4. – С. 173–176.

5 **Уразбаева, Г. Ш., Сакауова, У. Ж.** Духовно–нравственное воспитание – базовая основа современного образования детей и молодежи. 2024. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://localhost:8080/xmlui/handle/123456789/7211>

6 **Ярышева, А. Н., Арябкина, И. В.** Духовная культура современного педагога. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <file:///C:/Users/Пользователь/Downloads/duhovnaya-kultura-sovremenno-go-pedagoga.pdf>

7 **Илларионова, Л. П.** Аксиологические основания духовно-нравственной культуры учителя // Вестник РУДН, серия «Философия». – 2003. – № 2. – Р.174–182.

8 **Маслов, С. И., Маслова, Т. А.** Аксиологический подход в педагогике. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <file:///C:/Users/Пользова-тель/Downloads/aksiologicheskiiy-podhod-v-pedagogike.pdf>.

9 **Русакова, Т. Г.** Духовная культура личности как смысл образования // Вестник ОГУ. – 2005. – №5. – С. 29–36.

10 **Garavan, M.** Paulo Freire's Pedagogy of the Oppressed. – 2010. – <https://doi.org/10.2307/30023905>.

11 **Maurizio, G.** Pisanu, F. Experience and Education // Ricercazione. – 2014. – №6. – Р. 171–176.

12. Multiple intelligences. [Electronic resource]. – Access mode: https://archive.org/details/multipleintellig00gard_0

13 **Wolf, S.** Martha C. Nussbaum: Human Capabilities, Female Human Beings. – <https://doi.org/10.1093/0198289642.003.0004>.

14 **Segev, A.** Does classic school curriculum contribute to morality? Integrating school curriculum with moral and intellectual education. // Educational Philosophy and Theory. – 2016. – № 49. – Р. 1–10.

15 **Дауенов, Е. Н.** Білім беру жүйесінде аксиологиялық парадигманың ұлттық бірегейлік негізінде дамуы // Қарағанды университетінің хабаршысы, «Педагогика» сериясы. – 2022. – № 3(107). – Б. 103–109.

References

1 **Nurmuratov, S. E., Sagikyz, A.** Ultyq ruh maselesi haqynda [On the issue of the national spirit] // Khalyqaralyq konferenciya materialdary. – Almaty, 2006. – 176 p.

2 **Slastenin, V. A. i dr.** Ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedeniy [Textbook aid for students higher ped. textbook institutions] / V. A. Slastenin, I. F. Isaev, E.N. Shiyanov; Pod red. V. A. Slastenina. – M. : Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 2002 – 576 p.

3 **Chapman, E.** The Benefits and Practical Application Value of Spiritualism in Teacher's Life // Journal of Research in Vocational Education. – 2024. – № 6. – Р. 5–7.

4 **Kozhogeldieva, K. M., Kozhogeldiyev, A. S.** Kultura kak osnova stanovleniya lichnosti cheloveka [Culture as the basis for the development of human personality] // Mezhdunarodnyy nauchnyy zhurnal «Innovatsionnaya nauka». – 2017. – № 4. – Р. 173–176.

5 **Urazbaeva, G. Sh., Sakauova, U. Zh.** Dukhovno–nравstvennoe vospitanie – bazovaya osnova sovremennogo obrazovaniya detey i molodezhi [Spiritual and moral education is the basic foundation of modern education of children and youth]. 2024. [Electronic resource]. – Access mode: <http://localhost:8080/xmlui/handle/123456789/7211>

6 **Yarysheva, A. N., Aryabkina, I. V.** Dukhovnaya kultura sovremennogo pedagoga [Spiritual culture of a modern teacher]. [Electronic resource]. – Access mode: <file:///C:/Users/Пользователь/Downloads/duhovnaya-kultura-sovremenno-go-pedagoga.pdf>

7 **Illarionova, L. P.** Aksiologicheskie osnovaniya dukhovno-nравstvennoy kultury uchitelya [Axiological foundations of the spiritual and moral culture of the teacher] // Vestnik RUDN, seriya «Filosofiya». – 2003. – №2. – P. 174–182.

8 **Maslov, S. I., Maslova, T. A.** Aksiologicheskiy podkhod v pedagogike [Axiological approach in pedagogy]. [Electronic resource]. – Access mode: <file:///C:/Users/Пользова-тель/Downloads/aksiologicheskiy-podhod-v-pedagogike.pdf>.

9 **Rusakova, T. G.** Dukhovnaya kultura lichnosti kak smysl obrazovaniya [Spiritual culture of the individual as the meaning of education] // Vestnik OGU. – 2005. – №5. – P. 29–36.

10 **Garavan, M.** Paulo Freire's Pedagogy of the Oppressed. – 2010. – <https://doi.org/10.2307/30023905>.

11 **Maurizio, G. Pisanu, F.** Experience and Education // Ricercazione. – 2014. – №6. – P. 171–176.

12 Multiple intelligences. [Electronic resource]. – Access mode: https://archive.org/details/multipleintellig00gard_0

13 **Wolf, S. Martha C. Nussbaum:** Human Capabilities, Female Human Beings. – <https://doi.org/10.1093/0198289642.003.0004>.

14 **Segev, A.** Does classic school curriculum contribute to morality? Integrating school curriculum with moral and intellectual education. // Educational Philosophy and Theory. – 2016. – №49. – P. 1–10.

15 **Dauyenov, E. N.** Bilim beru zhiyesinde aksiologicheskoй paradigmь natsional' birgeilik negizinde damuy [Development of the axiological paradigm in the education system based on national identity] // Karaganda universitetindin khabarsy, «Pedagogika» seriyasy. – 2022. – №3(107). – P. 103–109.

12.03.25 ж. баспаға түсті.

19.11.25 ж. түзетулерімен түсті.

25.11.25 ж. басып шығаруға қабылданды.

*Ж. Б. Асетова¹, С. К. Абильдина², О. М. Коломиец³

^{1,2}Карагандинский университет имени академика Е. А. Букетова,
Республика Казахстан, г. Караганда;

³Международный институт профессионального развития педагога,
Российская Федерация, г. Москва.

Поступило в редакцию 12.03.25.

Поступило с исправлениями 19.11.25

Принято в печать 25.11.25.

АКСИОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

В статье рассматриваются аксиологические основы духовной культуры будущих учителей начальных классов в контексте поликультурного образовательного пространства Казахстана. Целью исследования является определение ценностных оснований духовной культуры будущих педагогов и оценка того, как они проявляются в профессиональном самоопределении, культурной и социальной активности студентов. Эмпирическая часть работы выполнена на основе анкетного опроса 200 студентов 2–4 курсов педагогических направлений Карагандинского университета имени академика Е. А. Букетова и Казахского национального женского педагогического университета. В фокус анализа включены ключевые ценностные ориентации (гуманизм, толерантность, культурная чувствительность, патриотизм, ответственность, инновационность), отношение к культурному многообразию, участие в культурных и волонтерских инициативах, уровень социальной ответственности. Полученные данные свидетельствуют о преобладании гуманистических и толерантных установок при недостаточно выраженных показателях ответственности и инновационности, а также демонстрируют взаимосвязь между ценностными ориентациями, культурной и социальной активностью и самооценкой социальной ответственности. Сформулированы выводы о структуре аксиологического ядра духовной культуры будущих учителей начальных классов и обозначены направления совершенствования программ педагогической подготовки на основе ценностно-ориентированного подхода с учетом современных образовательных вызовов.

Ключевые слова: духовная культура, аксиологические основы, ценностные ориентации, учителя начальных классов, поликультурное образование.

*Zh. B. Asetova¹, S. K. Abildina¹, O. M. Kolomiets³

^{1,2}Karaganda Buketov University,
Republic of Kazakhstan, Karaganda;

³International Institute for the Professional Development
of Educators teacher development,
Russian Federation, Moscow.

Received 12.03.25.

Received in revised form 19.11.25.

Accepted for publication 25.11.25.

AXIOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE SPIRITUAL CULTURE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

This article examines the axiological foundations of the spiritual culture of future primary school teachers in the context of Kazakhstan's multicultural educational environment. The aim of the study is to identify the value foundations of the spiritual culture of future teachers and assess how they manifest themselves in students' professional self-determination and cultural and social engagement. The empirical portion of the study is based on a questionnaire survey of 200 second- to fourth-year students majoring in pedagogical studies at E. A. Buketov Karaganda University and the Kazakh National Women's Pedagogical University. The analysis focuses on key value orientations (humanism, tolerance, cultural sensitivity, patriotism, responsibility, and innovation), attitudes toward cultural diversity, participation in cultural and volunteer initiatives, and level of social responsibility. The data obtained indicate a predominance of humanistic and tolerant attitudes with under-expressed indicators of responsibility and innovation, and also demonstrate the relationship between value orientations, cultural and social engagement, and self-assessment of social responsibility. Conclusions are formulated regarding the structure of the axiological core of the spiritual culture of future primary school teachers, and directions for improving pedagogical training programs based on a value-oriented approach, taking into account modern educational challenges, are outlined.

Keywords: spiritual culture, axiological foundations, value orientations, primary school teachers, multicultural education.

Теруге 25.11.2025 ж. жіберілді. Басуға 30.12.2025 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

9,42 Kb RAM

Шартты баспа табағы 31,59.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. Ж. Шокубаева

Корректорлар: А. Р. Омарова, Д. А. Қожас

Тапсырыс № 4485

Сдано в набор 21.11.2025 г. Подписано в печать 30.12.2025 г.

Электронное издание

9,42 Kb RAM

Усл.п.л. 32,63. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. Ж. Шокубаева

Корректоры: А. Р. Омарова, Д. А. Қожас

Заказ № 4485

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.pedagogic-vestnik.tou.edu.kz